

139

24.

I. D. G.
DISSERTATIONIS
DE
**CULTU
NUMINIS
NATURALI**
PARTEM POSTERIOREM,

*Cum venia Ampliss. Ordin. Philos.
Reg. Acad. Upsal.*

PRÆSIDE
VIRO Admod. Rev. & Celeberrimo
**MAG. E R I C O
ALSTRIN,**

*Log. & Metaph. Prof. Reg. & Ord.
PRO GRADU,*

Publice ventilandam exhibebit
STIPENDIARIUS STIEGLERIANUS
LAURENTIUS RAMSTRÖM,

ANGERMANNUS.

*In Audit. Gust. Majori ad d. X Maii
Anni MDCCXXVIII,
Horis consuetis.*

UPSALIÆ, Literis WERNERIANIS.

S:æ R:æ M:tis
MAGNÆ FIDEI VIRO,
Reverendissimo
PATRI AC DOMINO,
Dn. NICOLAO
STERNELL,
Norlandiarum Occidentalium
SUPER-INTENDENTI, Vener.
Consist. Eccles. PRÆSIDI, Gymn.
Scholarumq; EPHORO Gra-
vissimo, Dignissimo,
PATRONO MAGNO.

Varii varias habent & adferre
solent rationes, quibus indu-
cti ingeniorum suorum fatus
Magnorum Virorum No-
minibus inscribere sustinent. Mihi,
vel nulla evocatus oratione, occurrere
videtur Tuus, Reverendissime Pa-
ter, insignis favor: qui mihi spem facit
certam, Te non ægre laturum, quod
has exigui adeo pretii pagellas in gra-
tia

tiæ Tuæ sinu deponere audem, hu-
millimæ meæ erga Te observantiae qua-
lescunque futuras interpretes. Eadem
& occasionem mibi dabunt, Te, ut
communem omnium nostrum parentem,
ad terras nostras accessurum, faustis
votis excipiendi. Quorum primum &
ultimum hoc esto; dignetur Optimus
Deus, Tibi, Reverendissime Pa-
ter, in gravissimi muneris administra-
tione, jam jam suscipienda, cœlesti sua
benedictione & gratia semper adesse:
ut, qvum insulam, qua caput Tuum,
nunc redimitum voluit, Tibi aliquan-
do, utinam sero! deponendam præcepe-
rit, paratum Tibi habeas ἡν αὐλαγά-
λιον σέφανον in cœlis repositum. De
cetero me measque fortunas Tuo pa-
trocinio supplex commendō: permansu-
rus

Reverendissimi Nominis Tui

cultor humillimus
L. RAMSTRÖM.

à MONSIEUR,
MR. DE TILAS,
MAJOR du Reginent
du Corps
de sa Majesté.

C E seroit certainement une vaine entreprise à moi de chercher des moyens pour m' aquitter d'une partie des obligations, que je Vous ai, Monsieur: car tout bien conté je ne trouve rien de proportionné à la grandeur des faveurs, que Vous avez daigné me faire. Tou- tefois Vôtre generosité me promet le pardon de la hardiesse, que je prends de Vous faire ce présent si au dessous de Vôtre condition. Je ne prends pas à tâche, Monsieur, d'y faire Vos eloges, & de parler de l' assem- blage des vertus, qui se rencontrent en Vous

Vous avec tant d'agrément : de Vôtre valeur si généralement connue en nôtre patrie , aussi bien qu'en France ; de la vivacité d'esprit , qui eclate toujours en toutes Vos actions ; & de Vôtre louable affection pour les beaux arts : les quelles qualités Vous ont acquis l'estime de tout le monde , & l'obligent à Vous regarder avec respect. Je sai bien , qu'il faudroit d'autres mains pour Vous dresser des statuës dignes de Vos rares merites. Moi , qui ai eu l'honneur d'être comblé de Vôtre de tant de bien-faits , je n'ai à présent d'autre veüe , que de Vous temoigner publiquement par ces simples pages mon tres-humble respect & ma reconnaissance : Vous suppliant de les recevoir favorablement , & de m'accorder la continuation de Vôtre precieuse grace. Je suis sans cesse avec une passion toute respectueuse

MONSIEUR ,
Vôtre

tres-humble & tres-obéissant serviteur
L. RAMSTRÖM.

Til Then Ådle och Högaektade Herren /

Bruks-PATRONEN vid Gamlebo /

HERR CHRISTIERN MALMIN,

Min Förmåne Gynnare.

Beklagligt byte gjorde få
Wår första far / när öfvergå

Han månd' Guds bud och lära :

Han bytte bort then bilden klar ,

Som uti siålen präglad var

Til Skapar'ns pris och åra ,

Och se'n thersför i siålet fick

Ett märkligt fel / ett stort ostick /

Som han och wi ha funnit

I vårt förstånd / ther mörker är ;

I wiljan / som är afwog twår .

Thet arf til alla hunnit .

Ett stort Guds Nådes prof thet war /

At wi fick ha then gnistan qvar /

Naturens lins wi kalla .

Thet lärer än os nägra bud /

Som aktas bör / först mot vår Gud ;

Se'n os och menn'skor alla .

Thet wisar at en GUD är til .

Och ekier Han så hafwa wil /

At wi Sig skola dyrka /

Som wist thet högsta goda år /

Alsmäktig / Helig / allom når /

Det thet vår plicht påyrka .

Hvad vårt förfuft at såja har

Hår om / jag skrifvit på the bla'r /

Som sig för Er framvisa

Til pant af härtat mitt / som skal /

Och skyldigt år / för godhet al /

Stads wörda Er och prisa .

Ådle och Högaektade Herr Bruks - PATRONENS

ödmjuké, tienare L. R.

A. T.

MEMBRUM POSTERIUS.

§. XII.

Nepti merito censendi sunt Scholaftici, qui, dum in præstantissima hac, de Deo, philosophiæ parte versantur, in nudis speculationibus subsistentes, verum ejus fructum, quantum in illis est, tollunt. Non enim ea propter animus noster Dei cognitione imbuendus est, ut speculationibus otiosis pascatur, deque attributis ejus inaniter nos inter pugnemus: sed ut inde nostræ obligationis vincula & rationes ad Deum colendum deprimamus, cultumque, qui perfectionibus ejus conveniens sit, Illi exhibendum inculcemos. Atque hoc ipsum est, quod mihi persequendum restat, quodque his brevibus præsttit Mornæus a): *Qui minimus inter homines, colliget & inferet illico; parenti obsequium, benefico Domino fidem & hominium, gubernatori invoca-*

C

cationem

a) *de veriti relig. Christ. c. 20,*

cationem deberi. p. p. Hac necessario se
consequuntur; Deus, homo, religio: pater,
filius, obsequium: dominus, subditus, ser-
vitum: donator, acceptor, gratiarum,
actio: beneficis, beneficiarius, hominum:
vel potius; creditor, debtor, obligatio.
Sic namque, quum Divina essentia sub
variis respectibus mentem nostram sub-
eat, variae in ea commotiones pietat-
isque excitabuntur actus. Dispisci au-
tem cultus potest in *internum*, & *mix-
tum*, qui aliis externus audit. *Internus*
est, qui sola mente concipitur, inque
ea delitescit. *Mixtus* vero, qui animo
quidem peragi, simul tamen externis
actibus exprimi potest. Ex iis, quae hoc
spectant, præcipua tantum expendere,
animus est: ita quidem, ut primo cul-
tum *internum*, deinde *mixtum* sim-
consideraturus. Quod ut bene cedat,
ex toto pectore benignissimi Numinis
præsens mihi imploro auxilium!

§. XIII.

Insignem esse in Deo bonitatis opu-
lentiam, ex testibus evidentissimis, quos
de ea ad nos transmisit, & singulis trans-
mittit momentis, quivis, qui modo
ani-

animum ad hæc intendit, non potest non agnoscere. Nemo enim est, ad quem non aliquid ex illo benignissimo fonte manavit a). Neque necessitatibus tantummodo nostris provisum est: usque in delicias amamur b). Naturæ ductu ea in nobis est in bonum propensio, ut eo solo satiari queat bono, ultra quod nihil est boni. Est præstantiæ Divinæ excessus prorsus inæstimabilis. Hinc Deus amore prosequendus est, & amore quidem summo, secundum nempe supremum ejus, qui in nos cadit, gradum. Est enim unicum amoris summi adæquatum objectum. Est bonum infinitum, in quo mens plenam, & perennem, quam desiderat, invenire potest quietem. Sunt caussæ, quæ ad amandum stimulant, maximæ; vita, & quæcunque nostra sunt, quæ jam gratis habemus, & omnia ab eo solo in futurum speranda bona. Hinc quoque fluit, amorem, quo Deus amplectendus est, comparete summum esse debere. Præstantia namque & bonitas objecti amoris est mensura: ideoque

C 2 qvum

a) Senec, lib. 4. de benef. c. 4. b) idem b. c. c. 5.

qvum Deus dignitate & bonitate res alias omnes infinite superet, ejus amor illum longissime excedere debet, quo, quæcunque præter eum sunt, quantumcunque etjam nobis cordi sint, excipimus. Accedit, quod nobis, res singulas creatas perlustrantibus, fiat manifestum, omnes, bonitatem, quam possident, participative habere. Hinc & nullæ earum per se amore sunt dignæ: sed, ut rivuli sunt, ex perenni bonitatis fonte, Deo, profluentes, ita nonnisi in ordine ad eum amandæ sunt, & ab iis ad boni omnis originem deduci debemus: ut sic, quicquid est amoris, ad Deum, qui solus per se bonus est, tanquam ad centrum, ultimo tendat.

§. XIV.

Ex occasione jam dictorum, & ad penitorem eorum intellectum, mihi paullulum digredi liceat, ad dispicendum, quid de specioso illo mysticorum figmento, *amore*, qui illis *purus* audit, habendum sit. Hunc nec ex fontibus suis derivare, nec natales & processum ejus in Ecclesia, repetere, & expondere nunc licet. In hac enim longo tempore

tempore suos habuit patronos. Et superiore seculo instauratorem strenuum nactus est Franciscum de Salignac Fenelonum, Archiep. Camerac. Qui anno 1697 Parisiis libellum edidit, quem inscripsit; *Explication des maximes des saints sur la vie interieure.* Hoc evulgato, tot & tantæ in ecclesia reformata & pontificia existitere rixæ & contentiones, ut alterum Eridis pomum in medium projectum crederes. Quod libri, ex ejus occasione, hinc inde in vulgus emissi testantur. Adeo sanctissimus Dei amor, qui hominum animos vinculo pacis conjungere debet, tunc in acerba abiit jurgia. In dicto libello Archiep. Camer. post recensitas & rejectas plures amoris species, cum ceteris mysticis, urget, nos amare deberre Deum amore, quem purum & perfectum appellat: i. e. qui omnem ad nos excludit relationem: respicit vero unicè bonitatem Dei absolute sumtam. Quod tam hujus amoris descriptione a), quam objecto, quod hisce verbis ponit, indicat b); *L'objet formel de la charité est la bonté, ou beauté de Dieu, prise simple-*

a) p. m. 10. & 28. b) p. 28.

simplement, & absolument en elle même,
sans aucune idée, qui soit relative à nous.
Verba certe magnifica magis, quam
vera. Et de hoc amore vere dici pot-
est, quod de sapiente Stoico Plutarchus;
εστι δὲ ἔγγρον οὐδαμός γῆς, οὐδὲ γέγονεν. Quod
dicitur, heic obtainere puto, medio tu-
tissimus ibis. Cavenda, ab una parte,
est ostentatio Stoica; ab altera irratio-
nalis φιλαυγίας scopuli. Frustra certe
est, ab homine alium exigere amo-
rem, quam qui ejus naturæ conveni-
ens sit. Est namque, ex naturæ nostræ
auctoris instituto, nobis inditus quidam
nostrî amor. Hic, licet facillime ex-
cessu peccare possit, immo, proh do-
lor! Sæpius peccet, in se tamen, &
abstracte consideratus, morali æstima-
tione indifferens est. Hic, inquam,
sui amor fons est, ex quo amor in u-
niversum omnis erga alios propullulat:
sic, ut ratio, quare in rem aliquam
per amorem tendimus, hæc sit, quod
nobis aliqua ratione conveniens sit.
Et sic, qvum non versus rem quamvis,
sed eam tantum, quæ aliquam nobiscum
convenientiam, aliquam boni ad nos
relati involvit ideam, voluntas pro-
pen-

pendeat; ubi nullus nostri, in re intellectui objecta, adest respectus, ad sui amorem nos allicere illa neutiquam valet. Hominem itaque exuit, & impossibilia, quorum nulla est obligatio, Præsul Camerac. postulat, qvum ab amore Dei omnem nostri rationem exulare jubet. Si enim, quod tamen impossibile est, Divina attributa nullum ad nos haberent respectum, vindictorum, nostro eliciendo amori paria non essent; sed ex infinitæ eorum præstantiæ obtutu stupor tantum & quædam admiratio in nobis excitaretur, qua quodvis eximium, & excelsus valde, licet nullam ad nos relationem habeat, excipere solemus c). Sed quid opus est, talem fingere amorem, qvum Deus, qui institutum a se naturæ ordinem servatum vult, ut nobis bonum, se nobis repræsentet? Et quid, quæso, tam vana heic opus est abstractione? Nam qvum absoluta Dei bonitas a bonitate ejus erga nos, non nisi præcisiva mentis opera, divelli queat, (Perfectissimum namque optimum,

C 4 pariter

c) conf. Vesenfeld. georg. anim. & vit. part. 2. c. 10. §. 13.

pariter existit: quod, quæ in re quapiam, secundum se spectata, est perfectio, eadem, relata ad appetitum, sit bonitas. Numen itaque infinite perfectum, hoc ipso infinite bonum est, sicuti ad rem præsentem apposite differit de Vries d); quid in praxi illas separant mystici, amoremque comminiscuntur, qui nec Divinæ conveniens est naturæ? Et quid multis? subtilitatibus suis certe ita indulgent, ut ipsi nesciant, quid dicant. In iis detegendis acutus est de Crousaz, dum sic colligit e); Finis non queritur, nisi quia amatur: amare, porro, est spectare cum acquiescentia. - - - Finem igitur ultimum sibi proponere Deum, est ultimo velle acquiescere in Deo. Et, quoniam in acquiescentia illa positæ est beatitudo, Deum ultimum finem sibi proponere, est velle suam beatitudinem in ipso invenire.

Verum non leve est, quod heic juxta occurrit incommodum: quod scilicet, si in amore Dei nostri habeatur respectus, Deus, non propter se ipsum, & supra omnia, sed propter nostram amari videatur beatitudinem. Propter quod enim unum quodque tale est, illud magis

d) Exere. 15. e) in Log. lat. p. 389.

magis esse tale, dictitat notus metaph. canon. Heic perplurimis hæsit aqua. Et hinc illæ lacrimæ. Si quid in re satis difficulti, quæque tot eruditorum torsit ingenia, mihi tentare liceat, quod antea dictum, sic repetendum est. Inest nobis nostri amor, nec potest non inesse, convenienter quidem bono Dei instituto. Is enim ad felicitatem nos creavit. Frustra autem hanc nobis parasset, si nos nobis reliquisset indifferentes. Jam vero, qvum internus ad felicitatem nos stimulet impensus, & eam in nobis non inveniamus, bonum Deum per amorem nobiscum jungere annitimur, ut ex ejus fruitione beatitudinem habeamus, qua nos in nobismetipsis destitui persentiscimus. Heic vero cautione non opus est exigua. Ultimum aliquem finem dari, ad quem ceteri omnes referendi sint, qui propter se ultimo expeti debeat, ex absurdo recte probat Aristoteles f).

Nempe, si non esset, πρίεστις θέω γένεις ἀπειρονώς εἴναι κενήν καὶ μαλάιαν ληνός εξεγένετο. Quis autem hic sit, rationis vim excutienti facile innotescit. Agnoscit illa

C 5

Deum,

f) lib. 1. Ethic. Nicomach. c. 2.

Deum, independentem rerum omnium caussam ; cetera vero ab eo dependentia. Illum non decuisse quicquam agere, judicat, nisi propter finem sed dignum : i. e. se ipsum, & gloriam suam. Jam hunc caussæ primæ fuisse finem, patet: eundem etiam caussarum secundarum esse debere, sequitur. Et quomodo (verba sunt Philar. g) vel summus, immensus, optimus, independens, vel gloria summi, immensi &c. ad finem ulteriorem ordinari potest, quin summus ipse subjiciatur, & gloria summi gloriæ tuæ, vel alterius alicujus, summo majoris, servire cogatur, & hac ratione summus ipse negetur? Cautio itaque, quam adhibendam dixi, hæc est; ne hunc finem, suo merito ceteros omnes subordinantem, nostræ felicitatis amori subordinemus: ne hunc, qui ultimus semper esse debet, pro medio arripiamus. Hunc enim si semper præstitutum habuerimus finem, recte Deum amamus, ut summum nobis bonum, ex cuius fruitione nostram percipiamus beatitudinem: illam scilicet non propter nos ultimo expertentes, sed studio

Divinæ

Divinæ illustrandæ gloriæ ejus omnem
subjicientes amorem. Ab hoc vero
ordine quam primum amor deflectat,
nostræ felicitati primas deferendo par-
tes, quam per Dei amorem nobis ob-
tinendam proponimus, impius fit, &
mercenarius, inque pravam & dete-
standam abit *Φιλαυγίαν*. Qui igitur,
cum Malebranchio b), distinxerit id,
quod nos impellit ad amandum, a fine;
seu motivum necessarium amoris, a
termino, quem in eo nobis libere pro-
ponimus, illi tantopere non obstabit
relativa amoris natura, quin Deus pro-
pter se ipsum, & supra omnia, ut de-
bet, amari possit. Hæc dixisse sat ha-
beo: rem hanc Theologis melius e-
dissiderendam relinquens. Et sic a di-
gressione hac ad propositum.

§. XV.

Pulchre Seneca a); Magna pars
peccatorum tollitur, si peccaturis testis ad-
sistat. Aliquem habeat animus, quem
vereatur, cuius auctoritate etiam secretum
suum sanctius faciat. Sic dum menti no-

stræ

b) cit. Budd. in not. Th. mor. pag. 106.
a) epist. XI.

stræ optimus Deus obversatur, obversari autem debet semper, timor nobis ingenerari debet. Est enim omniscius, & omnipræsens: ergo sic certe vivendum est, tanquam in conspectu vivamus: sic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimum inspicere possit. Et potest. Quid enim prodest ab homine aliquid esse secretum? &c. b). Est justissimus: ergo, quicquid adversus majestatem suam commissum fuerit, non est relicturus inultum. Et licet ad sui vindictam lento procedat gradu, tarditatem supplicii gravitate compensat c). Est potentissimus: ergo jus suum exequi vallet. Quis itaque sanctissimas ejus leges transgredi audeat? Timorem autem intelligo talem, qui simul ad Dei bonitatem respectum habeat. Nec, qui genuinus est, potest non habere. Qui autem absque amoris temperamento est, & ex poenæ metu unice ortum trahit, ut Dei odium & aversionem conjunctam habet; ita impius est, & Deo ingratissimus.

§. XVI.

b) Idem Epist. 83. c) Valer. Max. l. i. e. 1.

Deus est veracissimus: ergo sine
hæsitatione dictis ejus fides est habenda.
Adhuc, qvum sit optimus, potentissi-
mus, sapientissimus, justissimus, quiq[ue]
cura provida cuncta dispensat, omnis
impie sedula de nobis cura abjicienda,
& in eum fiducia reponenda est. Ad
quod accedit, quod, nullo nostro
præcedente merito, lucis hujus usu-
ram nobis donarit, & insuper multis
hucusque cumularit bonis: unde eum,
etjam in futurum, nobis prospicere
velle, sperandi ratio est. Nec, quan-
do cum adversis nobis luctandum est,
animus despondendus: sed Deo eo-
rum eventus sunt committendi; nobis
interea fidenti exspectantibus animo,
quid de illis sapiens ille omnium mo-
derator potenti sua disposuerit manu.
Acquiescendum, porro, est Divina
voluntate: &, quicquid nobis a provida
ejus manu immissum fuerit, patienti
animo ferendum: qvum persuasum
habeamus, eum in omnibus quam o-
ptime nobis consulere. Et quid est,
quod adversus eum excipiamus, si du-
riorem interdum illi placuerit nobis
distribuere

distribuere sortem? Supereminenti namque ejus domino quum plenissime sublimus, de nobis gravius quid non potest statuere, quam nostra est feren- di obligatio. Multa quidem sunt, in quibus providentia ejus rationem non habemus perspectam, sic tamen semper, cum M. A. Antonino ^{a)}, tenen- dum; ὅτι πᾶν τὸ συμβαῖνον δικαίως συμ- βαίνει. ὁ ἐαν ἀκερβῶς παρφυλάσῃς, εὐ- γῆσεις.

§. XVII.

His de cultu interno dictis mixti cultus consideratio subjicienda venit. Illo autem nomine mihi venit, quum qui sunt in cultu externi actus, cum internis animi motibus conjunctissimi esse debeant. Nam uteunque quis exter- na signa adhibeat; linguam in Dei laudes & gratiarum actiones resolvat, corpus coram Deo prosternat, genua submittat, manus complicet: nisi hæc conjunctam habeant animæ propensionem, cultus exsuccus erit, & nullus. Verum licet Deus sic animum præcipue atque interna respiciat, nihilominus tamen, quum nos totos ei debeamus, ceteræ facili-

^{a)} lib. 4. de se ipso ad se ipsum. §. 7.

facultates nostræ, celebrandæ amplificandæque ejus gloriæ, sunt impendendæ. Propterea vel maxime animam & corpus fœdere, quo continentur, arctissimo, & societate nunquam satis miranda junxisse videtur Deus, ut illa in se conceptos pios motus in hoc effunderet: ut sic corpus cum animo, dicta cum cogitatis ad ejus honorem & laudem celebrandam conspirarent. Postulat infinita Divinæ naturæ eminentia, ut honore, quo possumus, maximo eum prosequamur. Hoc autem ut fiat, alios Dei cognitione instruere, & ad eum magnificiendum excitare debemus. Nam augetur honor objecti, quando ipsi habetur a pluribus: aestimatio & propensa voluntas totius orbis unius major est aestimatione & propensione unius hominis. Et sic etiam plus honoris habet, qui ad eandem secum aestimationem & propensionem adducit alios plures, ut recte sentit Schomer. a) Hoc autem suo officio vix quisquam felicius defuncturus est, quam si internam animi sui venerationem & devotionem erga Deum aliis, publice & privatim, per

a) in Theol. Mer. c. 6. §. 14.

per externa pietatis exercitia testatam
quam frequentissime fecerit: laudes
Dei celebrando, preces ad eum fun-
dendo, gratias agendo. Est namque,
ut vere censet Seneca *b*), longum iter per
præcepta; breve & efficax per exempla.
Hæc enim, Plinio judice *c*), hoc in se
boni habent, quod approbent, quæ præci-
piuntur, fieri posse. Nihil, præterea,
magis frequens est, quam ut nobis,
in pietatis exercitio occupatis, variæ
rerum oboriantur imagines, quæ co-
gitationes in diversa distrahunt, & tur-
bant. His itaque ut obex ponatur,
& animi attentio servetur, nobis quam
maxime expedit, animi conceptus cer-
tis alligare verbis. Nec video, quæ sit
ratio externos hos actus ab internis ita
separandi, qvum hi, si ardenterores
sint, in illos sponte sæpe erumpant.
Qua de re hoc iterum præclarum est
Schomeri judicium *d*); Erga Deum qui-
dem non opus est voce, nedum multa vo-
ce, qui & mentem nostram intelligit, &
omnia, quæ ipsi enarrare possimus, melius
nobis perfecta habet; attamen animi im-
petus rumpit vocem: neque ita creatis sumus,

ne

b) epist. 6. *c*) in Paneg. c. 45. *d*) l. c. §. 13a

ne de motibus animi intensioribus corpus & lingua participant. Denique, qvum mihi res sit cum adversario, Thomasio, ex ejus etjam castris, pro confirmanda mea sententia, argumentum peto. Concedit ille e), blasphemiam & contemptum Dei, etjam actionibus exterioribus declaratum, pugnare cum recta ratione, quia cultui interno adversatur. Quare, dum ipse alibi sic concludit: quicquid socialitatem destruit, J. N. esto prohibitum; quicquid vero ei convenit, esto præceptum; me etjam, eadem oppositorum vi, facile docet sic argumentari: quicquid cultui interno repugnat, J. N. est vetitum; quod vero eum promovet, quod cultus facit externus, J.N. est mandatum.

§. XVIII.

Hæc, & alia plura, pro adstruenda cultus mixti necessitate, rationis rectæ dictamen subministrat. Jam quæ in contrarium molitur Thomasius, leví brachio discuti possunt: qvum animum contradicendi pruritu æstuantem magis prodant, quam singulare aliquod robur, quo suffulciantur, in se contineant. Pri-

D

mum

e) conf. ejus J. P. Dipinal. 2, c. 1,

mum argumentum, quod ex respectu ad Deum sumit a), si eam habeat vim, quam ipsa verba præ se ferre videntur, cui respondeatur, dignum non est. Si vero eo sensu capiendum sit, in quem ipse illud in notis torquet, quid ei reponendum sit, ex dictis constat. 2. excipit b), hominis socialitatem, per cultus externi omissionem non lædi direste. Hoc posito; nihilominus tamen ejus necessitatem ostendit J. N. nam & ea, quæ indirecte socialitatem lædunt, prohibet. 3. dicit c), pium cordis affectum actionum nostrarum conformatio-
tione ad divinam voluntatem declarari melius posse, quam per illos externi cultus actus. Sed tunc ignorat, conjuncta valere: nec meminit, *hoc esse faciendum, nec alterum omittendum d).* Et quid, si dixero, per cultus externi exercitium non tam fiduciæ socrorum erga se invicem, quam multo magis Divini honoris intendi debere augmen-
tum? an vero hoc, eo, quo dictum est, modo, per solam vitæ integritatem,

vel

a) conf. ejus 3. p. D. l. c. §. 12. b) §. 13.

c) conf. ejus introd. ad philosoph. mor. c. 3. d)

Læsch. in prænot. 4. contra irreligion.

vel per eam melius procurari potest?
4. Objicit e), preces, laudes, & gratiarum actiones non esse necessarias, qvum Deus mentis recessus intime exploratos habeat. Sed quis propterea cultum externum Deo exhibuerit, ut internus cordis sui affectus & desideria ei innotescant? Neque enim preces internæ ad hoc necessariae sunt: nam, quibus indigemus, Deo ante omnia secula perspectum fuit. Ceteris ejus exceptiunculis, brevitati studens, obviam ire supersedeo, & institutum persequor.

§. XIX.

Qvum animum adjiceremus ad considerandum Deum, infinita perfectionum nobis occurrebat præstantia. Hanc etjam manifeste adeo repræsentat stupendum hoc universitatis theatrum, ut, quot sunt Divina opera, tot etjam Ejus potentiaz, sapientiaz, & bonitatis publicos habeamus testes & præcones. Nostrum itaque, qui sic Deum maximum esse opificem intelligimus, hoc est, supremam ejus & inæstimabilem prorsus excellentiam mirari, & ve-

D 2

ne-

e) §. §. 16, 17, 18.

ñerabunda mente suspicere, cum omni-
moda nostri submissione. Et qvum
Deus, dum tot undique colluentia
perfectionum suarum relicta voluit in-
dicia, nos præcones earum idoneos, vo-
ce scilicet & lingua cum rationis usu
conjuncta instructos, crearit; etjam
hanc eximiam facultatem laudibus ejus
frequenter celebrandis impendere de-
bemus. Ad hoc vel ipsæ in aëre volitan-
tes aviculæ nos excitant, quæ in creatore
suo laudando assidue concinere quasi
videntur. Et hoc vult Epictetus, dum
pie sic loquitur *a*): *Si luscinia essem, fa-
cerem, quod luscinia. Qvum autem homo
rationalis natus sim, quid faciam? Lau-
dabo Deum, nec cessabo unquam.*

Ex dictis etjam fluit, quoties de Deo
loquimur, id cum profunda animi ve-
neratione fieri, nec nomen ejus per
frustraneam usurpationem profanari
debere. Porro veneratio, quam emi-
nentissimæ Divinæ majestati debe-
mus, hoc etjam postulat, ut ne temere
juremus. Qua ratione hoc fieri possit,
optime his verbis docet Pythagoras *b*),

*a) cit. Morn. de verit. rel. Christ. cap. 20.
b) cit. Grot. de J. b. & p. l. 2. c. 13.*

μὴ ὀμνύειν Θεὸν, αὐτοῦ γὰρ αὐτὸν δεῖν αἰγιό-
μενον παρέχειν. Sed si sanctum juris ju-
randi vinculum sermoni nostro con-
firmando omnino addendum sit, sedulo
cavendum est, ne fiat in re falsa, &
quæ promissa fuerint, ne temere vio-
lemus. Quid enim impium magis, quam
sanctissimo Divino nomine ad fallen-
dum alios abuti, & non servare id,
quod coram tanto teste vovisti? Quan-
ta gentilibus etiam fuerit juris jurandi
sanctimonia, plurima eorum testantur
dicta. Quo etiam spectat pulcherrima
laus, quam Plutarchus Socrati tribuit c),
qvum verba, quæ adduxerat, ab ipso
serio prolatæ esse inde probat, quod
nomen Divinum nominasset, & γάρ,
inquit, εἰρωνευόμενός τε Καί μήδων τερετι-
κηγόντων αὐτῷ τῷ Θεῷ οὐδὲν πάπ.

S. XX.

Qvum omnia, quibus indigemus,
bona a Dei nutu prorsus dependeant,
& promptissima sit ejus voluntas ea nobis
lardiendi, humilibus precibus de illis
exorandus est. Sed qvum multa sint,
quæ, an vere nobis profutura sint,

D 3 igno-

c) in quest. Plat. p. m. 999.

ignoramus; non semper certam boni alicujus speciem, a Deo nobis exhibendam, precibus nostris determinare debemus: sed providæ & optimæ ejus voluntati relinquendum est, quid nobis impetriri velit. Noverunt & id gentiles, quod vel ex hoc Socratis dicto, a Pfann. ex Xenoph. memor. adducto a) constat: *εὐχετῷ πρὸς τὸν Θεόν απλῶς Τάξαδε διδόναι, ως τὸν Θεόν καλλιστείδογα ὅμια αἰρετεῖστι.* Tanto autem frequenter Deus precibus adeundus, ejusque benevolentia nobis concilianda est, quanto plures sunt, quas experimur, necessitates nostræ: & quanto certius nobis constat, ab eo solo in omnibus auxilium exspectandum esse; quæque, nostris confisi viribus, non invocata ejus ope, aggredimur, haud feliciter nobis cedere. Id perswasissimum sibi habuere profanæ gentes: ideoque de re aliqua, præsertim majoris momenti, dicturæ vel scripturæ Divinam sibi exposcebant opem. Quod apud Poëtas & oratores earum passim est videre b). Idem etiam in negotiis aliis, præsertim

publicis

a) in System. Theol. gent. pur. c. 16. §. 21.
b) conf. Plin, paneg. c. 1.

publicis, ut in magistratibus creandis, legibus condendis, bellis suscipiendis, observabant. Quin & annum & diem auspicabantur, eundemque finiebant, & ad mensam accedebant, precibus ad Deum fusis. De quibus omnibus præ-clara eorum pronunciata, & simul diversas precandi formulas in copia ad-eunti suppeditabit Pfann. c). Erunt denique preces ad sanctam Dei volun-tatem etiam in hoc conformatæ, ne, quæ vana & inhonesta sunt, ab eo fla-gitemus. Sui seculi homines propter-ea sic reprehendit Seneca: d) Nunc quanta dementia est hominum! Turpissima vota Deo insuffrunt: si quis admoverit au-rem, conticescent: & quod scire homi-nem nolunt, Deo narrant. Et monet, ut se quisque consulat, & in secretum pectoris sui recedat, & inspiciat, quid ta-citus optaverit e).

Cum precibus conjunctæ esse de-bent persolvendæ Deo gratiarum a-ctiones. Sicuti enim illis Divinæ bonitati & potentia nos confidere te-stamur; ita hanc re ipsa experti, dum votorum compotes facti fuimus, hu-

D 4 millimas

c) e.c. d) epist. 10. e) l. 6. de benef. c. 38

millimas grates Deo rependere debemus. In habendis agendisque Deo gratiis magnam cultus ejus consistere partem et jam gentiles noverunt. Et quis non idem agnoscat? Quam magnis enim multisque nominibus homo Deo devinctus sit, stupidum esse, qui non cogitet, qui que cogitando non animadvertis, plane cæcum, cum Mornæo f) jure dixerimus. Evidem tot tantaque sunt bona, quibus indies a largissima ejus manu cumulamur, ut, qui hæc rite æstimaverit, quod de Euthydemus ex Xenophont. mem. refert Pfann. g) facile credat, sola unicaque de hominibus cura Deum occupari b): & cum eodem merito doleat, ὅτι τὰς γὰς θεοὺς ἐν εργασίαις ἡμῶν εἰς πότε ἀνθρώπων αἴξιαις κάρεσιν αἱμένθεται δύναται.

§. XXI.

Quod ad gestus externos, in cultu Divino adhibendos, attinet, erunt hi ab omni superbia alieni, & humillimi. Qvum enim homines in eminentia constitutos,

f) in lib. de verie. rel. Christ. c. 16. g) c.c.
b) Evolvimenterunt Senec. l. 4. de benef. c. 4.
¶ seg. Morn. l.c. Cis. de nat. Deor. l. 2. n. 57.

stitutos, reverentiæ signis excipere mos sit; quanto magis ad omnem submissionem compositi erimus, quando nobis cum celsissima Divina Majestate negotium est? Quinam hi erunt specie, ratio definire non posse videtur: intelligit tamen eos Deo exhibendos esse, quos consuetudo, & nostra ipsorum estimatio fecit summi honoris & venerationis indices a). Multis usu receptum est, cultum peragere, aperto capite, oculis in cœlum sublatis, vel in terram demissis, corpore erecto, vel prostrato, submissis genibus, manibus in cœlum expansis. Quod & gentilibus observatum fuisse, passim in scriptis eorum occurrit. Fuerunt & apud eosdem alii gestus supplicantibus usitati, quos ex variis auctoribus congestos apud Brisson. b) videre licet.

§. XXII.

Denique pietatis cultori commendissima esse debet obedientia Deo præstanda. Etenim qvum multæ justissimæque sint caussæ, ex quibus ei

in

a) Schom. in Theol. Mor. c. 6. §. 13. b) de form. & sollemn. p. R. verbis l. 1. p. 43. &c.

in nos absolutissimum competit imperium, omnes tam internos animi motus, quam externas actiones, ad sanctissimam ejus voluntatem conformare debemus. Si gentiles consulimus, videbimus hanc quam maxime ab illis fuisse inculcatam. *Animadverto*, ait Plin.

a) *Deum non tam accuratis adorantium precibus, quam innocentia & sanctitate latari: gratioremque existimari*, qui delubris ejus puram castamque mentem, quam qui meditatum carmen intulerit. Et Cicero b): *Caste jubet lex adire Deum, animo vide-licet, in quo sunt omnia. Nec tollit castimoniam corporis: sed hoc oportet intelligi; quum multum animus corpori praestet, observeturque, ut casto corpore adeatur, multo esse in animis id servandum magis.* Ex Clem. Alex. refert Pfann. c) *Epidauri templi foribus ejuscemodi præceptum inscriptum fuisse*, ut, qui illud ingrederentur, inde admonerentur sibi vitae integritati operam quam maxime dandam esse. Huc etiam sine dubio respexere sollemnes eorum in sacris ritus:

a) in Paneg. c. 3. b) l. 2. de leg. c. 10.
conf. Senec. ep. 95. de benef. c. 6. Cic. l. 2. de
nat. d. p. m. 71. c) p. 356.

ritus: ut sacerdotes candida & linea-
induti essent veste d): & ut albi colo-
ris pecora offerrentur &c.

§. XXIII.

De cetero, licet hominis vita perpetua
quædam Dei magnificentissimorumque
ejus operum meditatio esse debeat; huic
tamen, per occupationes alias, quibus
distringitur, non ita quovis tempore
vacare potest. Ideoque certum aliquod
tempus eligendum esse, rationis ductui
relicti intelligimus, quo mentem ad
Deum elevemus, ejusque beneficia ad
animum referamus. Certum namque
tempus aliis necessariis rebus determi-
namus, quidni & omnium maxime ne-
cessariæ, cultui Divino? Omnes dies
in solidum creatoris beneficio debe-
mus: cur non & aliquos ejus honori
consecremus? Et cur omnes corporis
necessitatibus impendendi? sunt & ali-
qui certe mentis curæ relinquendi.
Adhæc, qvum ea sit mentis nostræ con-
ditio, ut plura simultaneo actu recte
complecti nequeat; ideo ut hæc ad
Deum liberius applicetur, tanti sper dum
cultui

d) conf. Clasen. Theot gent. l.3.c. 5.

cultui ejus vacamus, mundana, quæ nos
impediant, negotia leponenda esse,
itidem per naturam constat. In his gen-
tiles quoque consentientes habeo: illis
enim usitatata fuit dierum distinctio a).
Unde & Witsius ita loquitur b): Feria-
rum festorumq; sollemnitates adeo cum cul-
tu Numinis conjunctæ sunt, ut, ubicun-
que hunc, ibi & illas inveniamus. Quo-
modo etjam apud eos interea prohibiti
censerentur profani labores, sed cum
discrimine aliquo, vel hæc unius Ma-
crobii verba docent c). Affirmabant sa-
cerdotes pollui ferias, si indictis concepti q; opus
opus aliquod fieret. p. p. Sed Umbro nega-
bat eum pollui, qui opus aliquod vel ad
Deum pertinens, sacrorumque causa fe-
cisset, vel aliquid ad urgentem vitæ utili-
tatem respiciens adlitasset. Scœvola denig;
consultus, quid feriis agi liceret? respon-
dit? quod prætermissum noceret. Si bos in
specum decidisset, cumq; pater familias, ad-
hibitis operis, liberasset, non est visus fe-
riis polluere. Nec ille, qui trabem tecti
fractam fulciendo ab imminentí vindicavit

ruina.

a) conf. Rosin. in Antiq. R. l. 4. c. 3. b)
In Ægypt. l. 2. c. 16. c) de divers. dierum
apud Rom. in Sat. l. 1. c. 16, conf. Colum-
dere rust. l. 2. c. 2.

ruina. Hucusque rationis limites, qui novit, quo usque proferendi sint, profert. Occurrunt dicta varia in Judæorum, patrum, & gentilium scriptis, quæ apud hos septimi diei cultus monstrant vestigia. Illa nunc non adscribo, qvum passim legentium oculis obversentur. Videri potest vel unicus Grotii libellus *d)*, ubi pleraque eorum in compendio exhibentur. Sed heic Oedipo non opus est conjectore. Certe quem sensum habuerunt gentiles de septimi diei sollemnitate, hunc primum debent institutioni Divinæ, quacunque ratione hujus notitia ad eos pervenerit: licet de septenario numero multi varias ineptias effinxerint, quæ passim occurrunt. Comparet & apud Philopon. *e)* quidam ingenii lusus de numero illo, qui κομψία τις αερθμηθεῖ illi merito audit. Eo absurditatis prolabitur Marshamus *f)*, ut septimi diei sanctificationis originem Ægyptiis vindicet

d) de Verit. relig. Christ. l. 1. c. 16. innot. conf. Brunsman. Sabbath. quies l. XI. c. 52. & alii perplurimi. e) l. 7. de mundi creat. c. 14. f) in canon. Gron. Ægypt. Sc. p. 196.

dicet. A quibus ad Hebræos etjam eam dimanasse asserit, adhibita ratione, quod illi singulos dies singulis planetis primi dedicarint, & sic morem per septenos dies tempora supputandi excogitarint. Verum de eo non dispuo, quibusnam prima planetaria dierum denominatio sit assignanda. Tribuat hanc Ægyptiis Marshamus: habet etjam alios pro inventionis illius gloria pugnantes. Sed hoc probatū dari non posse crediderim, Ægyptiorum primum fuisse inventum, ut septem omnino diebus omnium dierum circulus esset concludendus. Certe unde eundem sic concludere didicerint Hebræi, ut nec in hoc punto quicquam Ægyptiis debeant, viri eruditii dudum monstrarunt. Sunt &, qui volunt gentiles a primæva Divina distributione hanc temporis periodum hausisse. In quorum numero se profitetur Philoponus g). hisce verbis: Ἐκεῖνο γε μὴν συμπεφώνηται πᾶσιν αὐθεῶ-
ποις ἐπὶ τὰ μόνας εἴναι ἡμεράς, αἵπατες εἰς
ἕαυτας ανακυκλόμεναι τὸν ὅλον ποιήσοι χρό-
νον. Τίνα δὲ τὰς λογον εἶναι ἐπειν ἔτερον, η
μονον, οὐ εἴρηκε Μωϋσῆς; Et R. Jehuda in
Sepher Cozri b):

בָּאשְׁר

g) l. c. b) cit. Seld. l. 3. XI.

כasher noshba ha'arz v'rbo bni adam ho
soferim h'ymim casher y'sd othm adam :

Postquam habitata est terra, & multiplicati sunt homines, numerarunt dies, quem admodum eos disposuit Adam. Sed ex latissimo hocce dicendi campo, quem ingressus sum, pedem refero: cetera Theologis relinquens. De Sabbatho enim superiori seculo, inter præclaros eruditionis gloria viros in Anglia & Belgio ita disceptatum fuit, ut, dicente Schookio i), a prælis Belgicis nihil, nisi Sabbathicum, prodierit, ipso Sabbatho vix ferias concedente. Nec in sequentibus temporibus eadem controversiæ soplitæ jacuerunt.

Multa, quæ circa hanc materiam dici possent, superesse fateor: verum heic pedem figere, præfixi brevitatis termini jubent. Quæ clausulæ loco apponantur, digna occurrunt verba Claubergii k): *Quemadmodum Deus vi-ces temporum constituit, ut aliquando so- lis luce, aliquando stellis illustremur; ita & quandoque scriptura, velut sole, quandoque naturæ stellis, aeternum Deum con- templam-*

i) in præf. tract. de Sabb. k) de cognit.
Dei & nostri exerc. 1. §. 18.

templabimur. Sic animadvertemus ;
 quid luna & stellarum beneficio, quid ve-
 ro amplius meridiana solis luce cernere va-
 leamus. Faxit autem Deus, ut qui jam
 hoc animadvertisimus, gratiam ejus hu-
 millime venerari discamus, qua nos
 ex tenebris, in quibus nobis oberran-
 dum fuisset, transferre, & fulgentissi-
 mo revelationis suæ jubare collu-
 strare dignatus est !

חלי אלהיך צוֹן.

